

Van-e még Fehéregyháza „probléma“?

II.

Az első, aki megtalálni vélte Fehéregyházát az volt, aki a volt Viktória-téglagyárban 1869-ben kiásott és betemetett és 1877-ben újra feltárt, felmért és megrajzolt templom-tervére ráírta, hogy ez: „Az ősi Fehéregyház. (Alba Maria) alaprajza.“

Nem fogadták el a semmivel alá nem támasztott véleményt, mégis Wekerle László dr. tanfelügyelő, előbb kisebb cikkekben, majd 1885-ben kis kötetnyi műben bizonyította, hogy *Fehéregyháza ez a rom volt.*

Henszlmann műtörténész egyenesen megcáfolta, Némethy Lajos dr. azt bizonyította, hogy a rom a klarisszák temploma és kolostora volt, de Wekerle nem tágitott, holtáig fáradhatatlanul hirdette cikkekben, előadásokban, külön könyvkiadványokban véleményét. A tudományos világ és a köztudat nem tette magáévá állítását.

Nem terjedünk ki most azokra, akik csak másutt állították, keresték, gyanították Fehéregyházát, hanem csak azokat említjük, akik állításuk szerint *meg is találták.*

A csillaghegyi Árpád-forrás közelében 1894-ben Gebauer Pál fővárosi asztalosmester régi épület alapfalait ásatta ki; a napilapokban már azt tette közzé, hogy *nemcsak Fehéregyházát, hanem már Árpád sírját is megtalálta.*

Ugyanabban az évben, amikor nagy csendben a „cella trichora“ romjai napfényre kerültek egy budapesti estilap hirdeti, hogy romjaiban megtalálták Fehéregyháza templomát, amelyet a honfoglaló fejedelem sírjához építettek, — meg kell kezdeni az ásást — *de a Békásmegyer és Kalász határán levő kissingi pusztán, ott, ahová még Bél Mátyás helyezte tévesen Fehéregyházát s ahol egy régi templom falai még az 1838-iki nagy árvíz előtt is állottak még.*

S hogy a keserű humor ne maradjon el: a *Magyarság* cikksorozata után, amelyben Fehéregyházáról kimutattam, hogy az az óbudai „cella trichora“-val azonos, egy vidéki lap vezércikkben írta meg, hogy még 1913-ban egy lelkes kutató Hainburg és Deutschaltenburg között a Türkenhügelben ismert s ott „óriási gerendákat talált a falom alatt. De sem csontokat, sem fegyvereket, sem egyéb olyan tárgyakat nem talált, melyek kézzel-foghatóan igazolhatnák, hogy a hely Árpád sírja volt. *De szívében meg volt győződve róla, hogy nagy fejedelmünk porait tárta fel és magam (az idézett vezércikk sorainak írója) is ezt a hitet vallom.*“

Csodálható-e ezek után, hogy Fehéregyháza valóságos megtalálását csak súlyos elöttelettel megterhelten jelenthettem ki?

De jogos-e a konklúzió? Mert sokan tévedtek eddig kijelentéseikben, minden további kutatás is csak tévedést eredményezhet s a kérdés *örök problémáságra* van kárhaztatva?

Circulus vitiosus-szá vált a kérdés? — Nincs a problémának *valóságos megoldása?* És még valami!

Ha részleteiben bármilyen tudományosan megírt mű jelenik is meg, de végül arra konkludál, — hogy feltalálta a perpetuum mobilet — el sem olvassuk! Teljes joggal, mert nyilvánvaló, hogy csak súlyos tévedéssel juthatott el az állításához.

Fehéregyháza és a római kori „cella trichora“ azonosítása hasonló elbírálás alá vonható-e?

Egy előkelő folyóiratunkban jelentek meg alábbi sorok: „A találgatás ma sem szűnt azonban meg (már tudniillik Fehéregyháza kérdésében), sőt utalunk arra a fontoskodó és tudományosnak látszó cikksorozatra, mely nem is oly régen egyik napilapunk hasábjain jelent meg hétszám tartó folytatásokban s amely cikksorozat azt igyekezett bizonyítani, hogy a fejedelmi sírt rejtő (?) templom nem más, mint a néhány esztendővel ezelőtt Nagy Lajos által feltárt késő római, helyesebben ókeresztény „cella trichora.“

A szövegből megállapítható, hogy írója a cikksorozatot el sem olvasta, de véleményt mond róla, — a *perpetuum mobile* analógiája alapján?

A cikksorozat tudományos voltát illetően e vélemény és Jakubovich dr. már közölt véleménye között áthidalhatatlan ürt látok.

S még a hétszám tartó folytatások is — olvasatlanul — természetesen nem bizonyulhatnak elégségesnek a meggyőzésre.

Fehéregyháza kutatásának mai állása

Cikksorozatom megjelenése után elsőnek Garády Sándor nyugalmazott miniszteri tanácsos, Fehéregyháza régi kutatója, aki régészeti kutatásokkal és azok közzétételével már jelentős érdemeket szerzett, foglalt először állást a Régészeti Társulat ülésén. Nagy elismeréssel nyilatkozott tanulmányomról, azonban az ő véleménye szerint Fehéregyháza nem lehetett a „cella trichora“ helyén, hanem — megváltoztatva korábbi véleményét — az aranyhegyi árok mentén keresendő.

Tudományom eredményének megvédése kötelességemmé tette, hogy vitába szálljak e véleménnyel s *Fehéregyháza: az óbudai ókeresztény kápolna* címen e lap hasábjain (1934 május 20., 27. és július 8.) egykoru oklevélben megírt helyszíni szemle eredménye alapján, amelyet térképekkel tettem szemléltetővé, igazoltam állításomat. Garádyt meggyőzte az igazolásom, legalábbis a helyet illetően, mert legújabbán már a tér környékére tette át kutatási területét, de a tárgyat illetően nem, mert a „cella trichora“-t *kicsinek* találja ahhoz, hogy Fehéregyháza lehessen.

A bizonyításom szerint *kiásott* Fehéregyháza *környékén* természetesen Fehéregyháza *maga* nem lesz megtalálható, de Árpád sírja — Anonymus szavai szerint — ott kereshető s így a megjelölt hely kutatásra valóban igen alkalmas s ott esetleg római kori, de esetleg középkori maradványok lehetnek.

A *Magyar Kultúra* 1934-iki évfolyamában Bártfai Szabó László, az Akadémia főlevéltárosa *Miért nem találták meg eddig Árpád sírját?* című cikkében és a rákövetkező évben megjelent önálló művében: *Óbuda egyházi intézményei a középkorban*, visszatér Wekerle László dr. álláspontjára s Fehéregyházát a Bohn-téglagyárban elpusztult romnak s Árpád sírját menthetetlenül elveszítettnek állítja.

Cikkének egyes megállapításainak cáfolatával foglalkoztak soraim *Mit rejt Óbuda földje?* címen, ugyancsak e lap hasábjain. (1934 december 30. és 1935 január 1.)

Az elmúlt év őszén Zsitvay Tibor dr. a székesfővárosi törvényhatósági közgyűlésén előterjesztést kért a főváros területén végzett ásások vezetőjétől, Nagy Lajostól az Óbudán folytatott régészeti ásásokról és az Árpád sírja után való kutatás módjáról.

Nagy Lajos dr. előterjesztésében a volt Viktória téglagyárbeli romról mondja, hogy nem felelhet meg Fehéregyházának, de azt állítja, hogy a Raktár-utcai „cella trichora“ sem felelhet meg annak, *egyrészt topografailag nem, másrészt mert kicsi is hozzá.*

Kisebbségi cikkek, interjúk állandóan napirenden tartják Fehéregyháza kérdését, hol egyik, hol másik álláspontról adván hosszabb-rövidebb közleményt.

Az elmúlt karácsonykor e hasábjakon *Árpád sírja, Fehéregyháza és Óbuda középkori műemlékei* címen az elhunyt Jakubovich Emil dr. történetírónk súlyos véleményét tettük közzé e kérdésben, aki tanulmányunk minden megállapítását csekély fenntartással magáévá tette.

Ezidőben már nyomtatás alatt volt és röviddel utóbb jelent meg a *Történetírás* című új folyóirat első számában Gárdonyi Albert fővárosi főlevéltárosnak terjedelmes és kitűnő tanulmánya: *Az óbudai Fehéregyháza*

Mit süttog e két gyerek?
Biztosan azt, hogy itt nyerek!

Vegyünk vagy rendeljünk
osztálysorsjegyet!

ITTNER

ÉS TÁRSA m. kir. osztály-
sorsjegyfőosztálynál. VI. Te-
rész-körút 19. Aradi-utca
sarkán). Telefon: 1-287-43. Sür-
gönycim: ITTNER. Rendelés-
hez levelezőlap is elegendő.

Az összes nyereményeket
azonnal kifizetjük!

Alacsonyszámú sorsjegyek
1-250-ig CSAK NÁLUNK
kaphatók!

problémája címen. Ebben szintén ama véleményt fejt ki s erre érveket sorakoztat fel, hogy Fehéregyháza romja a Bohn-téglagyárban megsemmisült rom volt.

A probléma még él

Amint látjuk tehát nemcsak Gárdonyi legutóbbi tanulmányának címeiben, hanem a felsorolt művek és kutatók véleménye szerint is, a probléma még nem oldódott volna meg. A probléma tehát enniatt is, még él. Bár ez részben különös ellentmondás, ha a téglagyári rom lett volna kétségtelenül Fehéregyháza és az, amint tudjuk menthetetlenül odaveszett, úgy már anakronizmusnak kellene, hogy tűnjék maga a szó is. Hiszen — az állítás szerint — az megoldódott, sőt a tárgyával együtt síralmas véggel, örökre meg is szűnt volna.

De meggyőződésem szerint a téglagyári rom nem volt Fehéregyháza, Fehéregyháza még parányi romban megmaradt, csak a problémája szűnt meg, mert megoldódott.

Összefoglalva fentebbieket, tanulmányom megjelenése óta Fehéregyháza kérdésével Bártfai Szabó László, Garády Sándor, Gárdonyi Albert és Nagy Lajos dr. foglalkozik.

A téglagyári romban elpusztultnak állítja Fehéregyházát, azaz Wekerle László dr. állítását teszik magukévá Bártfai Szabó és Gárdonyi, míg Garády szerint és szerintem az, a klarisszák kolostora volt, amint azt legelsőnek Némethy Lajos állította.

A klarisszák kolostoráról viszont Bártfai Szabó azt állítja, hogy az, az óbudai református templom helyén állott, amely romról röviddel ezelőtt igazoltam, hogy az, a Szent Margit temploma volt.

Gárdonyi pedig a klarisszák kolostoráról azt hiszi, hogy az valahol a Radl-patak mentén, a volt puskaportár helyén állott.

Garády és Nagy Lajos dr. szerint viszont Fehéregyházát még nem találták meg.

Kutatásom és tanulmányom eredményét eddig csak az időközben megboldogult Jakubovich dr. ismerte el.

Fehéregyháza kutatásának ismertétt története, a törvényhozás hatalmas megnyilatkozása, a székesfővárosnak nagyszerű állásfoglalásai nyilvánvalóvá teszik, hogy az óbudai Fehéregyháza szentélye az osztatlan magyar nemzet érdeklődésének középpontjában álló műemlék. A vele kapcsolatos kérdésnek végleges tisztázása a magyar régészeti kutatás erkölcsi kötelessége. A feszült figyelem, amely tanulmányom megjelenése óta e kérdés felé fordult, az egy-egy más nap-nap után követő hírlapi cikkek, biztos jelei annak, hogy a levegőben van az az ideges várakozás, amely a kétszázéves kutatás lezárását közvetlenül megelőzi.

Elhangzottak azok a régen és nehezen várt érvek, amelyek — állítólag — Fehéregyháza és a cella trichora azonossága ellen szólnak.

Meg kell vizsgálnunk pontonként, mennyiben helytállóak az ellenérveknek szánt bizonyítékok. Ugy kell látnunk, hogy éppen azok a látszólagos ellenérvek, a *leghatósabb argumentumok állításom és bizonyításom mellett.*

Gatterer Ferenc

(Folytatom.)